

Når sandheden svigter

NICOLE BOYLE RØDTNES
SALINA SCHJØDT LARSEN

UNDERVISNINGSFORLØB TIL UDSKOLINGEN

Opgaver og kreative øvelser til emnearbejde i dansk om fake news og konspirationsteorier med udgangspunkt i romanen "Når sandheden svigter"

TRE
EFTERSKOLEVENNER

EN FALSK
KONSPIRATIONSTEORI

HVAD KAN GÅ GALT?

Introduktion

Når sandheden svigter er en realistisk skønlitterær ungdomsroman om konspirations-teorier og fake news. Den handler om tre efterskoleelever, der som led i en skoleopgave i mediefag opdigter en konspirationsteori. Romanen viser, hvordan de tre unge forholder sig forskelligt til de etiske problemstillinger, de møder, da de selv begynder at sprede deres egen falske teori på nettet.

Når sandheden svigter er oplagt at sætte på pensum i udskoling, netop fordi den er en skønlitterær roman med en handling, der udfoldes så tæt på, hvad de unge oplever på nettet. Gennem de forskellige karakterer kan de leve sig ind i bogens fiktive dilemmaer, som de selv må lære at håndtere i en medievirkelighed, der kun bliver sværere at navigere i i fremtiden.

Når sandheden svigter er direkte inspireret af virkelighedens konspirationsteorier og nyhedsstrømme. Forfatterne har lavet et grundigt researcharbejde og præsenterer løbende i romanen otte konspirationsteorier fra den virkelige verden. Den er dermed ikke blot en spændende fiktionsfortælling, men præsenterer også gennemarbejdet og velformidlet baggrundsviden om kendte konspirationsteorier gravet frem fra historien.

Romanen er skrevet af Nicole Boyle Rødtne og Salina Schjødt Larsen. Dette materiale er udviklet af Alvilda.

Læringsmål

- Jeg kan analysere og beskrive romanens hovedpersoner og deres motiver.
- Jeg kan analysere og beskrive romanens komposition og fortælleforhold.
- Jeg kan fortolke og diskutere bogens temaer om sandhed, konspirationsteorier, fake news og internetkultur og perspektivere dem til mit eget liv.
- Jeg har fået en forståelse for de etiske dilemmaer og konsekvenser, der omgærder fake news.
- Jeg kan forholde mig kritisk til, hvad jeg læser på internettet.
- Jeg har fået styrket min viden om, hvordan informationsdeling på nettet fungerer, og hvad jeg skal være bevidst om, når jeg selv fremsøger viden.

Relevante ressourcer

- <https://faktalink.dk/falske-nyheder>
- <https://www.tjekdet.dk>
- <https://videnskab.dk/tema/fake-news/>
- Bogen "LIKE", red: Camilla Mehlsen & Vincent F. Hendricks. Den kan downloades gratis her: <https://www.vince-inc.com/vincent/?p=6002>

Sådan anvendes materialet

Når sandheden svigter er brugbar i forbindelse med et fordybelsesforløb om kildekritik, medier og den manglende etik og kritiske bevågenhed omkring fake news. Samtidig kan romanen læses med henblik på klassisk romananalyse. Dette materiale indeholder derfor øvelser, der både lader eleverne arbejde tekstnært og breder temaerne ud. Opgaverne spænder fra individuelle øvelser, gruppearbejde og debat i plenum.

Materialet indeholder følgende arbejdsark:

Før læsning: Eleverne skal tale om deres forventninger til bogen ud fra dens forside og bogtrailer. Derudover skal de lave øvelser om fake news på nettet.

Bogens opdigtede konspirationsteori: Eleverne skal arbejde med kapitel 4-5 og diskutere bogens konspirationsteori, og hvordan den spredes.

Synsvinkel og fortæller: Eleverne skal arbejde med romanens todelte fortællestruktur. Opgaverne kan laves løbende eller efter endt læsning.

Personkarakteristik: Når eleverne er halvvejs i bogen, skal de lave en skriftlig personkarakteristik. Her arbejdes både individuelt og i par. Efter at bogen er læst færdigt, skal eleverne analysere karakterernes udvikling.

- **Ordlege:** Eleverne skal lave et titeldigt og et diamantdigt.

Sandt eller falsk: Eleverne skal arbejde med bogens virkelige konspirationsteorier ved at besvare arket 'Sandt eller falsk'.

Komposition: Eleverne skal lave en tidslinje over romanens handlingsforløb for få en forståelse for komposition, tid og spændingskurve.

Konspirationsteori som storytelling: Eleverne skal arbejde med konspirationsteoriens opbygning og vha. aktantmodellen analysere en virkelig teori.

Kan du genkende fake news: Eleverne skal arbejde med faktatjek og deres egen adfærd på nettet. Der lægges op til en kreativ opgave med nyhedsindslag.

Sandhed og manipulation: Eleverne skal arbejde med mundtlig debat og dilemmakort, der sætter dem i stand til at diskutere og perspektivere bogens temaer. Slutteligt skal de lave en fremlæggelse om en virkelig konspirationsteori, hvor de anvender de kildekritiske redskaber, de har tilegnet sig undervejs i forløbet.

Dilemmakort og svarark til læreren findes bagerst i materialet.

Før læsning

Omslag og bogtrailer

Inden du begynder at læse, har du måske allerede dannet dig et indtryk af, hvad det er for en bog, du skal i gang med. Kig på forsiden af *Når sandheden svigter*.

- Hvilke signaler sender forsiden?
- Hvad får titlen dig til at tænke på?
- Hvad tror du, bogen handler om?

Se nu bogens trailer her:

<https://youtu.be/dIFxQMeL-R4>

- Hvilke nye informationer giver traileren?
- Hvilken stemning udtrykker den?
- Hvad forventer du af bogen?

Søgning på nettet to og to

- Gå online og fremsøg info om dengang amerikanerne landede på månen.
- Notér de søgeord, I bruger.
- Notér også, hvor I finder jeres oplysninger. Er kilden troværdig?
- Skriv en kort tekst om, hvad der taler for, at det skete, og hvad der taler imod.

Diskussionsspørgsmål: Hvad er fake news?

- Hvad er fake news, og hvorfor findes det?
- Hvad er forskellen på fake news og konspirationsteorier?
- Hvordan opstår og spredes fake news? Undersøg begrebet "ekkokammer".
- Hvordan kan man overhovedet sige, at noget er sandt?
- Er der forskel på fordrejede sandheder, udokumenterede rygter og fake news?
- Fremsøg forskellen på disse tre begreber online: misinformation, desinformation og malinformation. Beskriv forskellen på de tre begreber.

FAKE NEWS

Bogens konspirationsteori

Du skal nu i gang med at læse. Det kan være en god idé at tage noter undervejs.

Kapitel 4: Diskussionsspørgsmål om bogens opdigtede konspirationsteori

- Hvorfor opdigter Janus, Helena og Raul en konspirationsteori?
- Hvorfor vælger de feminister som syndebukke, og hvorfor synes Helena, at det er et problem?
- Hvordan vil de sprede deres konspirationsteori?
- Hvilke problemstillinger tror du, at deres konspirationsteori vil udløse?

Kapitel 5: Hvordan ser fake news ud?

Helena opstiller på side 41-42 nogle kriterier for de videoer, som gruppen vil lave for at få folk til at tro på deres konspirationsteori:

"Udtalelserne i videoerne skal være præcise og ikke for lange, så folk klikker væk fra videoen, inden budskabet er nået frem. Og så skal de ramme følelserne, så seeren bliver investeret i dem."

- Hvorfor vælger hun netop disse kriterier?
- Kan du selv genkende denne type videoer fra nettet?
- Scroll gennem dit eget feed på et socialt medie og se, om du støder på en video, som er lavet på samme måde. Ville du normalt tage videoens budskab for gode varer, eller ville du undersøge emnet yderligere først?

Synsvinkel og fortæller

Diskussionsspørgsmål

- Hvordan påvirker det historien, at kapitlerne skifter mellem Janus' og Helenas perspektiv?
- Hvorfor tror I, at forfatterne har valgt at fortælle netop denne historie gennem to personer?
- Hvor i historien har Janus og Helena helt forskellige syn på samme problem?

Hvem sagde hvad?

Romanens hovedpersoner har ofte meget forskellige holdninger. Træk en streg mellem karaktererne og det udsagn, der passer til dem.

		5. Al magt ligger i konflikt.
4. Sej er åbenbart lig med sandhed.		
3. Der er lang tid til sommer.	Helena	6. Jeg tror ikke på kærlighed mere.
2. De bedste løgne bygger på et gran af sandhed.	Janus	7. Hvis du skulle fjerne alt fake fra nettet, ville du godt nok få travlt.
1. Konspirationsteorier handler ofte om frygt og bedrag.	Raul	8. Det er nogle gange de små ting, der fører til de store katastrofer.
10. Måske handler det mindre om at fortælle historier og mere om, hvilke historier vi vælger at fortælle.		9. Det er ikke løgn. Det er bare en udetaljeret beskrivelse af virkeligheden.

Personkarakteristik

Kapitel 13: Skriv en personkarakteristik

Du er nu halvvejs i romanen og kender efterhånden hovedpersonerne godt. Du skal derfor vælge enten Janus eller Helena at gå i dybden med. Skriv en personkarakteristik af personen på én side, hvor du bruger eksempler fra bogen. Lad disse spørgsmål guide dig:

- Hvordan ser personen ud?
- Hvad er personens rolle i historien?
- Hvad er vigtigt for personen?
- Hvilke karaktertræk og værdier viser de via deres tanker, ord og handlinger?
- Hvordan er personens relation til familie og venner?
- Hvordan håndterer personen, at teorien løber løbsk?
- Hvorfor handler og opfører personen sig, som de gør?
- Hvordan er personens opfattelse af sandhed?
- Janus: Hvorfor vil Janus kun have venner på Discord? Hvad bruger Janus sin terning til, og hvorfor har han den? Hvorfor vælger han at sige ja til at arbejde sammen med Helena og Raul?
- Helena: Hvordan er Helenas situation med sine forældre, og hvordan påvirker den hendes forståelse af, hvad der er rigtigt og forkert? Hvorfor vil Helena ikke kaldes en 12-talspige?

Gå sammen med en, der har valgt at fokusere på den modsatte person. Læs jeres personkarakteristikker højt for hinanden.

I skal herefter samarbejde om at lave et diamantdigt og et titeldigt om både Helena og Janus ud fra de karakteristikker, I netop har læst højt (se næste side).

Kapitel 26: Karakterudvikling

I løbet af en roman sker der ofte en udvikling med romanens karakterer. Efter at du har læst *Når sandheden svigter* færdig, skal du sammen med din makker genlæse de personkarakteristikker og digte, som I lavede ved kapitel 13, og rette dem til.

- Har du fået ny viden om personerne og deres relationer?
- Har personerne ændret sig igennem bogen? Hvordan?
- Hvilke situationer blev afgørende for dem?
- Har sympatien og forståelsen for dem skiftet undervejs?

Personkarakteristik med ordlege

Titeldigt

Skriv et ord ud for hvert bogstav i hovedpersonernes navne, der beskriver personen. Ordet skal starte med det bogstav, det skrives ved. Brug evt. en synonymordbog.

H
E
L
E
N
A

J
A
N
U
S

Diamantdigt

Skriv et diamantformet digt om Helena og Janus ud fra disse instrukser:

Linje 1: Skriv personens navn.

Linje 2: Skriv 2 tillægsord/adjektiver, der passer til personen. Sæt "og" imellem.

Linje 3: Skriv 3 udsagnsord/verber i nutid, der passer til personen.

Linje 4: Skriv en hel sætning, der indeholder subjekt, verbum og objekt, som udtrykker et vendepunkt eller beskriver personen.

Linje 5: Skriv 3 nye udsagnsord/verber i nutid, der passer til personen.

Linje 6: Skriv 2 nye tillægsord/adjektiver, der passer til personen. Sæt "og" imellem.

Linje 7: Gentag personens navn.

Centrér teksten, så det ligner en diamant. Du er også velkommen til at lege med andre former til dit digts layout.

Navn
 tillægsord og tillægsord
 udsagnsord, udsagnsord, udsagnsord
 En sætning med både subjekt, verbum og objekt
 udsagnsord, udsagnsord, udsagnsord
 tillægsord og tillægsord
 Navn

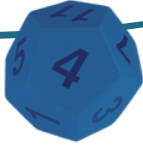
Sandt eller falsk

Undervejs i bogen er du blevet præsenteret for nogle eksisterende konspirationsteorier. Kan du huske dem? Besvar følgende spørgsmål ved at sætte kryds i enten sandt eller falsk. Uddyb herefter med tre sætninger.

<ul style="list-style-type: none">• 11 % af amerikanerne er ikke sikre på, at Jorden er rund.	☐	☐
<ul style="list-style-type: none">• Det er dokumenteret, at Joe Biden vandt det amerikanske præsidentvalg i 2020 på grund af valgsvindel.	☐	☐
<ul style="list-style-type: none">• Holocaust fandt aldrig sted.	☐	☐
<ul style="list-style-type: none">• Covid-19-virussen blev opfundet, for at regeringer herhjemme og i udlandet kunne styre folk.	☐	☐
<ul style="list-style-type: none">• Teorien om, at den amerikanske regering har udskiftet alle fugle med droner, er en falsk konspirationsteori.	☐	☐
<ul style="list-style-type: none">• Hver fjerde englænder tror, at månelandingen var fup.	☐	☐
<ul style="list-style-type: none">• Man kan sige med 100 procents sikkerhed, at konspirationsteorier ikke er sande.	☐	☐

Komposition

De opretter hjemmesiden

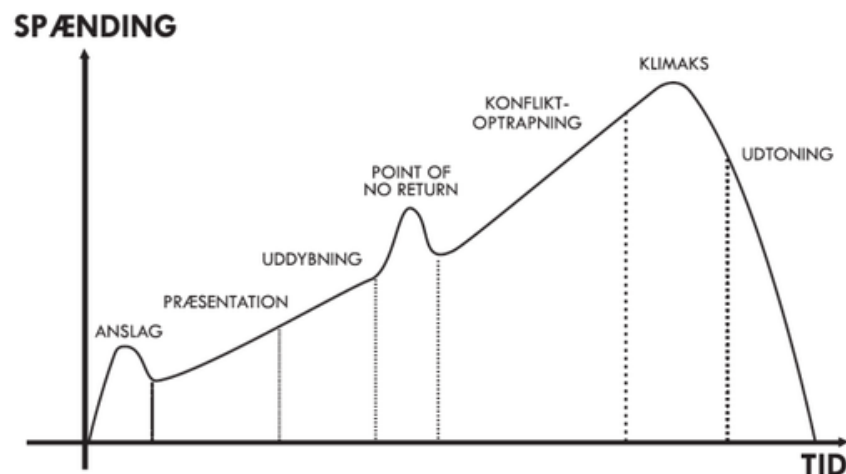

Lav en tidslinje

Lav parvis en tidslinje over romanens handlingsforløb med de vigtigste plotpunkter. I kan selv vælge, hvordan I vil udforme jeres tidslinje. I kan f.eks. tegne eller printe billeder ud af stedsmarkører og andet visuelt fra bogen og hænge på en snor eller klistre på en planche. I kan også lave tidslinjen digitalt.

Brug berettermodellen og følgende spørgsmål til at hjælpe jer.

- Hvor lang tid strækker historien sig over?
- Hvad er de vigtigste scener og hvorfor?
- Hvad får historien til at skride frem?
- Hvad gør historien spændende?

Gå derefter sammen med en anden gruppe og præsentér jeres tidslinjer for hinanden.

- Ligner jeres tidslinjer hinanden? Er I enige om, hvad der er det centrale i historien?
- Hvor afviger jeres tidslinjer fra hinanden og hvorfor?
- Hvad gør det ved læsningen, at historien er bygget op, som den er?
- Synes I, historien var spændende?

Konspirationsteori som storytelling

Læs tekststykket her (s. 34-35) og tal om, hvad Janus mener med, at storytelling er en stor del af konspirationsteorier.

"Aktantmodellen," mumler jeg.

Jeg læste engang noget om, hvordan storytelling kan bruges til at sælge ideer. De nævnte, at den der skide eventyrmodel, vi alle skulle lære i skolen, også blev brugt af forretningsfolk verden over til at sælge 'de rigtige sko' eller idéen om, at et produkt kunne gøre en til 'en rigtig mand', som i en gammel colareklame, hvor 'rigtige mænd drikker cola zero', mens de undgår eksplosioner og redder pigen som i en anden actionfilm.

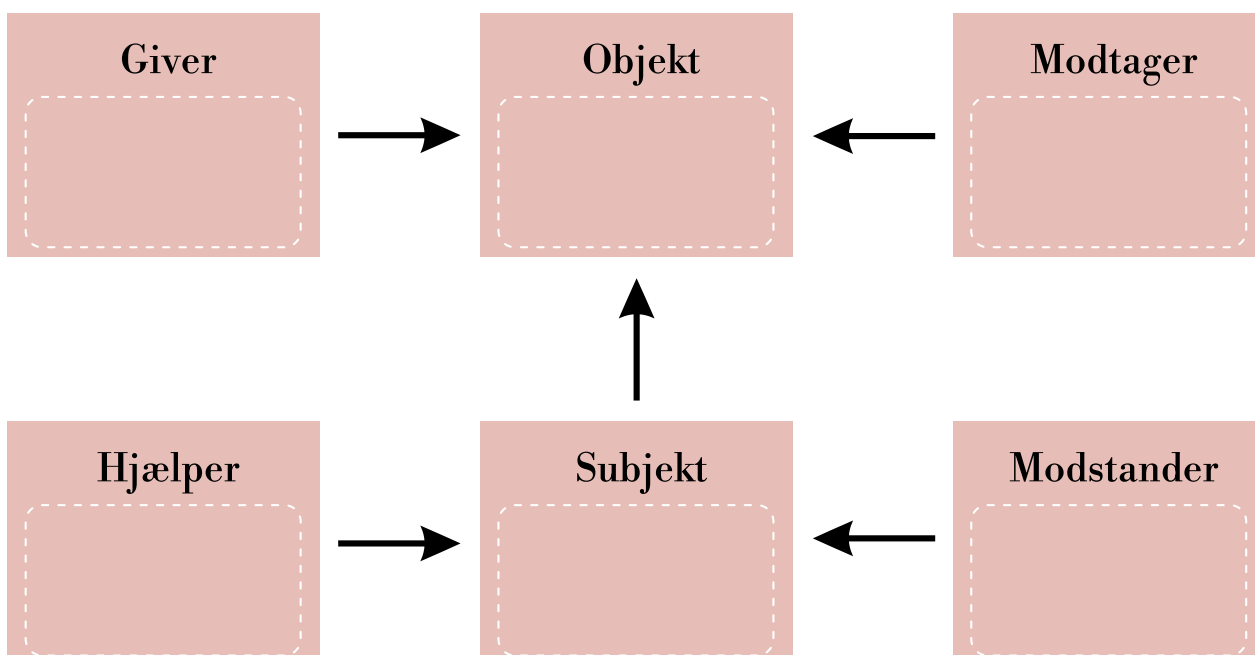
Jeg finder en blok papir og begynder at tegne modellen, mens jeg udfylder hullerne.

Ideen er, at man skal have en klar skurk. Det har vi styr på. Men man skal også have en klar helt. Og man skal fortælle, hvordan ens produkt hjælper dig – helten – med at bekæmpe skurken. Skurken er feminister, der vil dræbe mænd og udvælge deres mandekvæg til reproduktion. Helten er modtageren, og vi er så hjælperen, der kommer med den nye viden. Jeg udfylder modellen, mens de bare ser afventende på.

Så rækker jeg blokken til Helena. "Det er det her, vi vil."

Analysér en rigtig konspirationsteori med aktantmodellen

Analysér en rigtig konspirationsteori, du/I vælger fra bogens otte teorier. Analysér den på samme måde som Janus ved at bruge aktantmodellen. Hvordan passer teorien i aktantmodellen? Udfyld de tomme pladser.

Kan du genkende fake news?

Opstil kriterier

- Lav i fællesskab en liste over hvilke kriterier, der skal være gældende for, at en nyhed er troværdig.
- Opstil i fællesskab 3-4 regler for, hvad I selv kan gøre for ikke at være med til at dele falske nyheder på nettet.
- Hæng listerne op i klasselokalet, så I altid kan kigge på dem.

Faktatjek

En måde at blive god til at opdage en usandhed på nettet er ved at lære at anvende kildekritiske redskaber. Del jer op i grupper og scroll gennem jeres sociale medier eller et online nyhedsmedie. Prøv at lægge mærke til, hvad der bliver delt.

Vælg én nyhed eller påstand ud, som er blevet delt. Faktatjek nyheden ud fra jeres egne kriterier og denne artikels skema: <https://www.tjekdet.dk/artikel/saadan-faktatjekker-tjekdet>

Grupperne læser nu hinandens faktatjek igennem. Er der gråzoner eller nuancer i, hvordan nyheden er bragt, eller hvad der evt. er valgt fra?

Lav et nyhedsindslag

I bliver nu delt op i grupper. Hver gruppe skal filme en video, hvori I deler en nyhed fra jeres skole. Halvdelen af grupperne skal fortælle en rigtig nyhed, den anden halvdel en opdigtet nyhed. Læreren fortæller gruppen, hvilken nyhed de skal lave.

Alle grupper skal forsøge at overbevise resten af klassen om, at deres nyhed er sand. I må gerne inddrage interviews i jeres indslag.

Vis videoerne for hinanden i klassen og se, om I kan gætte, hvilke nyheder der er sande, og hvilke gruppen selv har opdigtet.

Sandhed og manipulation

Mundtlig øvelse: Debat i klassen

Del klassen op i to. Den ene halvdel repræsenterer Helena, den anden Janus. Fordel nu disse udsagn mellem Helena og Janus ud fra, hvem I mener kunne have sagt hvad. I skal herefter ud fra "jeres" hovedpersoners holdninger og det, der sker med dem i romanen, forsvare/modsvare udsagnene, som var I dem. Brug lidt tid på at forberede argumenter, inden I åbner debatten i klassen.

- Jeg frygter, at fake news kan påvirke demokratiet.
- Algoritmer, der sorterer i, hvilke informationer vi modtager i vores feed, er en god ting.
- De sociale mediers magt til at fjerne eller markere indhold som "fake news" er nødvendigt.
- Man er selv ansvarlig for, hvordan man bruger nettet, og hvordan man påvirkes af det, man ser og læser.

Dilemmakort

I mindre grupper skal I skiftevis trække et dilemmakort (kort fordeles af læreren). Hvert kort præsenterer et dilemma, som personerne i *Når sandheden svigter* står over for. Den, der trækker kortet, skal læse det højt og svare på spørgsmålet. I må gerne supplere og diskutere jer frem til, hvad I andre ville have gjort. Er I enige med bogens karakterer? Med hinanden?

Oplæg: Gå i dybden med en konspirationsteori

Som afslutning på forløbet skal I parvis gå i dybden med en konspirationsteori, som I selv vælger. Det må gerne være en af de teorier, der præsenteres i romanen. I kan med fordel vælge den konspirationsteori, som I allerede har undersøgt vha. aktantmodellen. Husk at være opmærksom på, hvor I finder jeres informationer henne.

Hvad siger teorien? Hvordan er den opstået, og hvordan har den udviklet sig og spredt sig gennem tiden? Hvorfor tror nogle på den? Er den blevet spredt på de store nyhedsmedier, eller lever den kun i mindre internetfora? Hvad taler for/imod teorien? Har den stadig relevans i dag?

Hold et oplæg for resten af klassen om konspirationsteorien.

Dilemmakort

Printes, klippes ud og fordeles af læreren. Find gerne selv på flere.

"Hvem er vi til at definere, hvad der er sandt?" siger influenceren Graver.

Hvad mener han? Synes du, at han har ret? Hvem bestemmer, hvad der er sandt, og hvad der er falsk?

Janus mener, at folk selv er ude om, at de er ukritiske og tror på alt, de læser online.

Er du enig? Er man selv ansvarlig for at faktatjekke de ting, man læser online?

Helena indvilger i at gå videre med projektet, selv efter at hun får at vide, at Janus har modtaget penge på MobilePay.

Hvorfor gør hun det?
Ville I have gjort det samme?

Da teorien løber løbsk, er Janus den eneste i gruppen, der ikke vil lukke den ned. Hvorfor vil han ikke det? Hvad ville I have gjort i hans sted?

Helena, Janus og Rauls konspirationsteori blev først problematisk i det øjeblik, de begyndte at tjene penge på den.

Er du enig i dette udsagn?
Hvorfor/hvorfor ikke?

Hvor langt ville du have trukket den, før du sagde sandheden, hvis du var i Helena, Janus og Rauls sted?

Adam siger til Helena: "Når du fortæller sandheden, så gør det kort. Det er ikke sikkert, de vil kunne lide det, de hører."

Hvad mener han? Ville du være mere tilbøjelig til at tro på noget, hvis det gavnede dig?

Janus siger: "Find en Discord-server med folk, der faktisk forstår dig, og du vil aldrig være alene igen."

Er du enig i, at det er bedre at befinde sig online der, hvor folk deler dine holdninger? Er der en fare ved det?

Forestil dig, at du skulle lave en opgave om medier og manipulation i skolen. Hvad ville du gerne undersøge?

Find på jeres eget dilemma med udgangspunkt i romanen. Skriv det ned og giv det til en anden gruppe.

Svarark

Hvem sagde hvad?

1. Helena	6. Helena
2. Raul	7. Janus
3. Raul og Helena	8. Helena
4. Janus	9. Janus
5. Janus	10. Janus

Sandt eller falsk?

- 11 % af amerikanerne er ikke sikre på, at Jorden er rund: SANDT
- Det er dokumenteret, at Joe Biden vandt det amerikanske præsidentvalg i 2020 på grund af valgsvindel: FALSK
- Holocaust fandt aldrig sted: FALSK
- Covid-19-virussen blev opfundet, for at regeringer herhjemme og i udlandet kunne styre folk: FALSK
- Teorien om, at den amerikanske regering har udskiftet alle fugle med droner, er en falsk konspirationsteori: SANDT
- Hver fjerde englænder tror, at månelandingen var fup: SANDT
- Man kan sige med 100 procents sikkerhed, at konspirationsteorier ikke er sande: FALSK

Sådan undgår du at dele fake news

- **Stop**, før du deler, og kig på nyheden en ekstra gang.
- **Overdrivelse:** Kan nyheden passe? Eller er den for vild til at være sand?
- **Afsender:** Hvilket medie kommer nyheden kommer? Har du tillid til mediet?
- **Fejl:** Hold øje med stavfejl og billeder, der ikke passer sammen med teksten.